

THE LANGUAGE OF A MANUSCRIPT CONTRACT
BY STOYAN ROBOVSKY, 1874

Ivo Bratanov, 1st class teacher, PhD

“Hristo Botev” Secondary School – Ruse

Tel.: +35982-82-90-32

E-mail: ibratanov@abv.bg

Abstract: *The report shows the linguistic peculiarities of a manuscript written by the Bulgarian Revival teacher and writer Stoyan Robovsky. It is a manuscript contract between Stoyan Robovsky and the members of the board of the school in Razgrad. The manuscript is kept by Veliko Tarnovo State Archives. The report examines the graphic, spelling, phonetic and grammatical features of the text.*

Keywords: *history of the contemporary Bulgarian literary language; slavic literary language; Stoyan Robovsky; Ivan N. Momchilov; languagespelling model; dialect; literary tradition.*

JEL Codes:

ВЪВЕДЕНИЕ

Стоян Робовски⁵² е изтъкнат български народен будител. Той е роден през 1830 или 1831 г. (Станев 2001: 59). Произхожда от културно семейство: негов дядо е свещеник Дойно Граматик, преписвач на Паисиевата „История славеноболгарская“, а баща – свещеник Андрей Робовски, сътрудник на Ал. Екзарх и близък приятел на Неофит Хилендарски (Бозвели). Ст. Робовски е учил в Еленската „Даскалоливница“ при Иван Н. Момчилов и Никола Михайловски. След като завършва образованието си в „Даскалоливницата“, Ст. Робовски е учителствал в различни градове и села. Умира през 1878 год. (по-подробно за него вж. в Дичевъ 1931: 120 – 122; Кършовски, Бобчевъ 1931; Асенов 1968 и Станев 2001: 59 – 98).

Ст. Робовски се изявява не само като учител, но също така и като книжовник, поет и събирач на народни умотворения. Неговото книжовно дело се вписва в езиковоградивните процеси у нас през третата четвърт на XIX век. Самият Ст. Робовски е следовник на езиковия модел на Търновската книжовноезикова школа⁵³, тъй като е възпитаник на Иван Н. Момчилов и Никола Михайловски.

В доклада ще бъдат разгледани характерните черти на езика на един кратък ръкописен текст на Стоян Робовски от 1874 г., озаглавен *Съгласително*. Ръкописът се намира в ДА – В. Търново, ф. 54К, оп. № 1, а.е. 2, съдържаща един лист. Разглежданият документ представлява *чернова на договор* с разградския смесен съвет относно назначаването на Стоян Робовски за учител в градското мъжко училище в Разград. Текстът се разполага на 19 реда и съдържа 107 думи. Писмените знаци в него (букви, пунктуационни знаци и цифри) са общо 503. В приложението към настоящия доклад публикувам целия ръкопис.

Изследваният текст е ценен с това, че отчасти отразява някои от чертите на езика на книжовника без намесата на словослагатели, редактори и коректори. При това Ст. Робовски е нанесъл редица поправки в него, а този факт доказва, че внимателно е обмислял съдържанието на документа. Ето четири примера: **1.** първоначално написаното *да бждж учител въ Градското имъ мжж. училище* е поправено на *за учител въ Градското имъ мжж. училище*, като буквата *д* е преправена на *з*, а думата *бждж* е зачеркната; **2.** в първоначално написаното словосъчетание *ще ми плащатъ по 5000, гроша* книжовникът е вмъкнал *15,000 а на година* и изразът придобива вида *ще ми плащатъ 15,000 а на година по 5000*. **3.** към първоначално написаното *тъ ми отстѣпихж: и кѣща за живгъње*

⁵² Предложеният доклад е част от по-голямо изследване, посветено на езика на Търновската книжовноезикова школа през Възраждането.

⁵³ За Търновската книжовноезикова школа вж. напр. Андрейчин 1977: 60; Русинов 1980: 114 – 115; Русинов 1985: 36 – 38; История на новобългарския книжовен език 1989: 180; Жерев, Станков, Цойнска 1989: 97; Иванова 2017: 241 – 243; Братанов 2017: 49 – 59.

книжовникът е добавил съществителното име *стая* и го е оградил със скоби, а така изречението става *тѣ ми отстѣпихъ: и кѣща (стая) за живѣнье*; **4.** първоначално написаното словосъчетание *даватъ подобны съгласителны* е редактирано, като са добавени няколко думи и то придобива вида *даватъ една на друга подобны и отговорны съгласителны*.

В доклада ще се спра на онези графични, правописни, фонетични и граматични особености на ръкописа, които обикновено се изследват в проучвания от този вид. Ще направя и сравнения с „Грамматика за новобългарския езикъ“ (съкр. ГНЕ) на Иван Н. Момчилов, която е основният кодификационен документ на Търновската книжовноезикова школа.

ИЗЛОЖЕНИЕ

1.1. Графични особености.

1.1.1. Състав на азбуката. Проучваният текст е написан с ръкописния вариант на гражданската азбука, която е утвърдена у нас от книжовноезиковите школи през третата четвърт на XIX в. С гражданската азбука е отпечатана и ГНЕ (Братанов 2017: 49). Азбуката, кодифицирана в ГНЕ, включва 35 букви, от които различни от съвременните са *і, ы, ъ, ж, љ* и *ѳ* (ГНЕ: 6; вж. и Русинов 1980: 114; Русинов 1985: 36). Поради краткостта на разглеждания текст в него не са употребени някои букви, включени от Иван Н. Момчилов в състава на азбуката (буквите *ѳ, ю, љ* и *ѳ*).

1.1.2. Съчетаемост на букви. След буквите *ч* и *ш* Стоян Робовски пише *а* (вж. *истичаньето* и *гроша*), т.е. той следва кодифицираното от Иван Н. Момчилов правило „Слѣдъ езычныѣ *ж, ч, ш*, на които мекотата стои въ тѣхъ си, а не въ гласната, вынѣгы са пише *а: кожа, луча, душа*.“ (ГНЕ: 141; вж. също Русинов 1980: 114; Русинов 1985: 36; История на новобългарския книжовен език 1989: 180; Жерев, Станков, Цойнска 1989: 97; Иванова 2017: 242).

2. Правописни особености.

2.1. Употреба на някои букви.

2.1.1. Употреба на буквата *і*. Буквата *і* е засвидетелствана в една дума, където е изписана пред *я* (вж. *учителскія*). В ГНЕ тя се пише пред буква за гласна, пред *я* и пред *й* (Братанов 2017: 50).

2.1.2. Употреба на буквата *ъ*. Буквата *ъ* се пише в краесловие след буква за твърда съгласна (напр. *ще имъ дамъ*; срв. Иванова 2017: 242; Братанов 2017: 51); в предлога *съ* и в представката *съ-* (вж. *са съгласихъ съ Г-да Членоветъ*; срв. Братанов 2017: 51).

2.1.3. Употреба на буквата *ы*. Буквата *ы* се пише в разширената форма на причастието *долоподписаныи* и в окончанието за мн.ч. на съществителни и прилагателни имена (открити са следните 4 случая: *науки, подобны и отговорны съгласителны*; вж. също Русинов 1985: 36; Братанов 2017: 50). Под влияние на действителния изговор обаче това правило е нарушено в два случая, вж. *двѣтъ страни даватъ една на друга* и *петъ хиляди* (срв. *десетъ хиляды* и *сто хиляды* в ГНЕ: 39). Буквата *и* в облика *страни* не е окончание за им. пад. мн.ч., тъй като Стоян Робовски, подобно на Иван Н. Момчилов, не разграничава именителен и винителен падеж чрез изписване съответно на *и* и *ы* (вж. и Братанов 2018: 9).

2.1.4. Употреба на буквата *ь*. Буквата *ь* се пише в краесловие след исторически мека съгласна, напр. *учитель* (срв. Иванова 2017: 242; Братанов 2017: 51). С нея се означава изговор на мека съгласна, след която следва вокалът [e], вж. *истичаньето му, горенъе* и *живѣнье*. В средисловие буквата *ь* има звукова стойност [ъ] и е изписана в думите *дърва, първи* и *Подтвърждавамъ*.

2.1.5. Употреба на буквата *ѣ*. Буквата *ѣ* се пише на мястото на старобългар. *ѣ*: във форми, които са остатъци от старобългарския дуалис (вж. *двѣтъ*); в члена за мн.ч. *-те* (вж. *Членоветъ, двѣтъ*); в местоименията *тѣ* и *тѣзи*; в обобщителното местоимение *сѣки*; в отглаголни съществителни, образувани от глаголи на *-ея*, вж. *живѣнье*; в средисловие на мястото на старобългар. *ѣ*, вж. *мѣсець* и *вѣрность*. В представката *пре-* обаче Ст. Робовски

пише буквата *e* (вж. *да предавамъ*). В ГНЕ буквата *ѣ* се пише на етимологичното си място (Русинов 1985: 36; Иванова 2017: 242; Братанов 2017: 51).

2.1.6. Употреба на буквата *ж*. Буквата *ж* се пише на мястото на старобългар. *ж* в корена на думата (вж. *мжж.*, *кжца* и *отстжнихж*) и в аористно-имперфектното окончание *-ха* (вж. примера тук). В ГНЕ буквата *ж* се пише в корена на думите (Русинов 1985: 37; Иванова 2017: 241; Братанов 2017: 51) и в глаголни окончания (Иванова 2017: 241; Братанов 2017: 51 – 52).

2.2. Други правописни особености.

2.2.1. Правопис на началната група *вс-*. Началната група *вс-* се пише фонетично (вж. *сѣки*). По същия начин я пише и Иван Н. Момчилов в ГНЕ (Русинов 1985: 38; Братанов 2017: 53).

2.2.2. Правопис на представката *из-*. Представката *из-* се пише фонетично – с буквата *с* пред беззвучна съгласна, вж. *истичанъето*. Така се пише тя и в ГНЕ (Братанов 2017: 52 – 53).

2.2.3. Правопис на компонента *то*. Компонентът *то*, с чиято помощ се образува относителното местоимение, се пише слято, вж. *които* (срв. и Братанов 2017: 53).

2.2.4. Означаване на числени стойности. Числени стойности се означават с думи и с арабски цифри, вж. *ще ми плащатъ 15,000 а на година по 5000, гроша петъ хиляди*.

2.2.5. Правопис на членовете. Членовете се пишат слято (примери вж. по-долу, т. 4.1.).

2.2.6. Падежни разлики при имената от ж.р. ед.ч., които завършват на гласна. В проучвания ръкопис не се прилага изкуственото правописно правило за разграничаване на именителен и винителен падеж при думите от ж.р. ед.ч., които завършват на гласна; тяхното окончание е *-а/-я* независимо от синтактичната функция на думата. Възприетото правописно правило обхваща и членната морфема *-та*, вж. *тѣ ми отстжнихж: и кжца (стая) за живѣнье, и дърва за горенъе, и слуга, и пр.* Тази правописна особеност е кодифицирана от Иван Н. Момчилов в ГНЕ (История на новобългарския книжовен език 1989: 180; Жерев, Станков, Цойнска 1989: 97; Иванова 2017: 242; Братанов 2017: 52).

2.2.7. Хиперкоректност. Наречието *долу* в думата *долоподписаный* е изписано с буквата *о*. Посоченият факт или отразява особеност на личния изговор на книжовника, или е резултат от хиперкоректност. В ГНЕ наречието се употребява в облика *долу* (ГНЕ: 98).

2.2.8. Изводи. Разгледаните правописни особености показват, че Стоян Робовски почти изцяло следва правописния модел, кодифициран в ГНЕ. Открито е само едно отклонение: Иван Н. Момчилов пише буквата *ѣ* в представката *прѣ-* (старобългар. *прѣ-*; вж. напр. *Прѣминжло* шест пъти в ГНЕ: 52; *прѣоравамъ* в ГНЕ: 85; *прѣвѣвамъ* в ГНЕ: 89), а в проучвания ръкопис тази представка е написана с *e*.

3. Фонетични особености.

3.1. Застъпник на старобългарската малка носовка. Старобългарската малка носовка има застъпник [e], вж. *петъ*. Тази фонетична особеност е характерна за модела на Търновската школа (Русинов 1985: 36; История на новобългарския книжовен език 1989: 180; Жерев, Станков, Цойнска 1989: 97; Иванова 2017: 242; Братанов 2017: 55).

3.2. Резултати от среднобългарското смесване на носовите гласни. Стоян Робовски употребява възвратно-местоименната частица се в облика *са*, вж. *са съгласихъ*. Той е кодифициран от Иван Н. Момчилов, който в ГНЕ изтъква: „Краткыятъ винителный типъ на личнытѣ мѣстоименія и на възвратното въ един. ч. – *ма, та, са* – днесъ повечето наши учены пишжтъ го *мя, тя, ся*: но то не е по свойственното произношеніе на езика ни. Защото тука не са чува звукъ *ѣ*, но *а* тжпо, или *ь* (така! – в с. м. – И. Б.); а буквата *я* е равна съ *ѣ*, а не съ съ старата носова *ѣ* = *ен*, съ която са пише въ древността този типъ [...]. Следователно най право бы было да са пише този типъ тѣй *мѣ, тѣ, сѣ* [...]. Но защото буквата *ѣ* въобщо въ края на думытѣ не са произнося, затуй по добрѣ е да са пише съ *а* споредъ свойственното произношеніе на езика безъ никакво затрудненіе“ (ГНЕ: 42 – 43; вж. също Андрейчин 1977: 60; Русинов 1980: 115; Русинов 1985: 38; История на

новобългарския книжовен език 1989: 180; Жерев, Станков, Цойнска 1989: 97; Иванова 2017: 243; Братанов 2017: 55). Този изговор се дължи на среднобългарското смесване на носовите гласни. Той е присъщ и на котелско-еленско-дряновския говор.

3.3. Окончание за 1 л. ед.ч. сег. вр. на глаголи от I спрежение. Иван Н. Момчилов кодифицира тъмно глаголно окончание на 1 л. ед.ч. сег. вр. на глаголите от I спрежение, V клас, вж. *берж, держ, мрж* (ГНЕ: 69 – 70). Стоян Робовски обаче употребява облика *си избира*.

3.4. Меки съгласни. В разглеждания ръкопис са открити случаи, в които се изговарят меки съгласни. **1.** Мека е съгласната *н* в отглаголните съществителни имена (примери вж. тук, т. 2.1.4.). Тази особеност е налице и в ГНЕ (вж. Братанов 2017: 56). **2.** Вероятно мека съгласна е налице и в краесловието на числителното име *петъ* (срв. и *петъ* в ГНЕ: 38). Това предположение се основава на факта, че в еленския говор са налице меки съгласни в абсолютното краесловие на думите *сол, ден, кон, огън, овчар, зет* и *път* (Братанов 2017: 56).

3.5. Редукция. Стоян Робовски по начало не отбелязва редукцията чрез средствата на графиката. Несъмнено е обаче, че тя е присъща на езика му. Това се доказва от изписването *си избира*, в което е документирана редукция на гласната [e]. Редукцията е присъща и на езика на Иван Н. Момчилов (вж. Братанов 2017: 56 – 57).

3.6. Изводи. Поради краткостта на разглеждания документ, в него не са засвидетелствани редица характерни черти на фонетиката на новобългарския книжовен език; но дори и малкото посочени тук случаи показват, че Стоян Робовски следва фонетичната норма, кодифицирана в ГНЕ.

4. Граматични особености.

4.1. Членуване на думи. В разглеждания ръкопис са открити малко примери за членуване на думи. Членуването има съвременен характер, вж. *съ другия имъ главенъ учит., въ учителския ми тригодишенъ трудъ, истичанъето, Градското имъ мжж. училище, Членоветъ, двѣтъ.* Същите особености на членуването са кодифицирани в ГНЕ (вж. и Андрейчин 1977: 60; Русинов 1980: 115; Русинов 1985: 37; История на новобългарския книжовен език 1989: 180; Жерев, Станков, Цойнска 1989: 97; Иванова: 2017: 242).

4.2. Бройна форма. В един случай Ст. Робовски употребява бройна форма на съществително име от м.р., при това – напълно правилно от съвременна гледна точка, вж. *ще ми плащатъ 15,000 а на година по 5000, гроша петъ хиляди.*

4.3. Разширени форми на числителното редно име и на миналото страдателно причастие. В разглеждания ръкопис са открити две разширени форми: едната е на числителното редно име *пръв*, а другата – на миналото страдателно причастие *долуподписан*. И двете разширени форми имат значението на членувани (срв. Андрейчин 1977: 89): *и първи ми кондратъ, ще имъ дамъ* и *Азъ долуподписаный са съгласихъ съ Г-да Членоветъ на смъс. разград. с-тъ.*

4.4. Глаголни окончания. Глаголното окончание за 1 л. ед.ч. на глагола *да предавамъ* е *-мъ*, а аористно-имперфектното окончание за 3 л. мн.ч. е *-хж* (пример вж. в т. 2.1.6. тук). Тези окончания са кодифицирани от Иван Н. Момчилов (вж. ГНЕ: 81).

4.5. Образуване на бъдеще време. Формите за бъдеще време се образуват с помощта на частицата *ще*, вж. *ще ми плащатъ, ще имъ дамъ*. Тази особеност също е кодифицирана в ГНЕ (вж. и Андрейчин 1977: 60; История на новобългарския книжовен език 1989: 180; Жерев, Станков, Цойнска 1989: 97; Иванова 2017: 243).

4.6. Отглаголни съществителни. Стоян Робовски употребява народните форми на отглаголните съществителни на *-не* (примери вж. тук, т. 2.1.4.).

4.7. Подчинено определително изречение. Подчиненото определително изречение се въвежда с относителното местоимение *който*, вж. *да предавамъ тѣзи науки, които азъ си избира съ другия имъ главенъ учит.* (вж. и Братанов 2017: 59).

4.8. Изводи. Както по отношение на графиката, правописа и фонетиката, така и в разгледаните морфологични особености Стоян Робовски следва правилата, кодифицирани от Иван Н. Момчилов в ГНЕ.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Изяснените по-горе особености позволяват да достигнем до обоснования извод, че проученият документ, въпреки своята относителна краткост, съдържа известна част от езиковите норми, кодифицирани в ГНЕ и възприети в езиковия модел на Търновската книжовноезикова школа.

ИЗТОЧНИЦИ

Грамматика за новобългарския езикъ отъ *Ив. Н. Момчилова*. Първо издание. Русчукъ, въ печатницата на Дунавската областъ, 1868 (съкр. ГНЕ).

Стоян Робовски. Съгласително. Ръкопис. – Ръкописът се намира в ДА – В. Търново, Ф 54К, оп. № 1, а.е. 2.

REFERENCES

Andreychin, L. (1977). Concerning the History of our Language Building. Sofia: State publishing house "Narodna prosveta" (**Оригинално заглавие:** *Андрейчин, Л. 1977. Из историята на нашето езиково строителство. София: Държавно издателство „Народна просвета“*).

Asenov, P. (1968). Stoyan Popandreev Robovsky. In: Collection of Elena. Under the editorship of St. Sirakov. Sofia, 324-337 (**Оригинално заглавие:** *Асенов, П. 1968. Стоян Попандреев Робовски. В: Еленски сборник. Под ред. на Ст. Сираков, София, 324-337*).

Bratanov, I. (2017). The Language Used by Momchilov in his Editions in Provincial Printing House in Ruse. In: *Brod*, 14. Ruse: Published by Association "Brod", 47-62 (**Оригинално заглавие:** *Братанов, И. 2017. Езикът на изданията на Иван Н. Момчилов във Вилаетската печатница в Русе. В: Брод, бр. 14. Издава Сдружение „Брод“, 47-62*).

Bratanov, I. (2018). The Language Use in Two Literary Texts by Stoyan Robovsky. In: Proceedings of University of Ruse - 2018, volume 57, book 6.3. – Linguistics. Literary Theory. Art Studies. Ruse, 8-12 (**Оригинално заглавие:** *Братанов, И. 2018. Езикът на два текста на Стоян Робовски. В: Научни трудове на РУ „Ангел Кънчев“. Том 57, серия 6.3. – Езикознание. Литературознание. Изкуствознание. Русе, 8-12*).

Dichev, M. (1931). Materials for history of town Elena. In: Collection of Elena. Sofia: Published by Educative charity organization of Elena in Sofia, 13-194 (**Оригинално заглавие:** *Дичев, М. 1931. Градиво за историята на градъ Елена. В: Еленски сборникъ. София: Издава Еленското просвътително благотворително дружество въ София, 13-194*).

History of the Contemporary Bulgarian Literary Language (1989). Georgieva, El., Zherev, St. & Stankov, V. (reds.). Sofia: Publishing house of Bulgarian Academy of Sciences (**Оригинално заглавие:** *История на новобългарския книжовен език 1989. Отговорни редактори: Елена Георгиева, Стоян Жерев, Валентин Станков. София: Издателство на БАН*).

Ivanova, D. (2017). History of the Contemporary Bulgarian Literary Language. Plovdiv: Publishing house of the University "Paisij Hilendarski" (**Оригинално заглавие:** *Иванова, Д. 2017. История на новобългарския книжовен език. Пловдив: Университетско издателство „Паисий Хилендарски“*).

Karshovsky, P., Bobchev, N. (1931). Stoyan p. Andreev Robovsky. In: Collection of Elena. Sofia: Published by Educative charity organization of Elena in Sofia, 231-236 (**Оригинално заглавие:** *Кършовски, П., Бобчевъ, Н. Стоянъ п. Андреевъ Робовски. В: Еленски сборникъ. София: Издава Еленското просвътително благотворително дружество въ София, 231-236*).